
DOKUMENTY A MATERIÁLY

ČESKOSLOVENSKÁ VOJENSKÁ SYMBOLIKA V ROKOCH 1918 – 1939

IMRICH PURDEK

PURDEK, I.: Czechoslovak military symbolism in the years 1918 – 1939. *Vojenská história*, 3, 16, 2012, pp 121-158, Bratislava. The study focuses on the interwar period of Czechoslovakia which is inter alia specific with returning Czechoslovak legions from Russia, France and Italy. Military symbolism of Czechoslovak troops abroad became the basis for further development of the emerging military symbolism of the Czechoslovak Army in the interwar period. The study's main attention is drawn to the further development of the military symbolism of Czechoslovak legions and its use in creating new symbols after the year 1918, when the Czechoslovak Republic was formed. The study describes and characterizes in detail various types of military symbolism in terms of the rules of heraldry, heraldry and vexillology. *Military History. Czechoslovakia. Interwar period. Military symbolism. 1918 – 1939.*

Úvod

Začiatok čs. vojenskej symboliky v období rokov 1914 – 1918 bol úzko spätý s čs. národnoslobodzovacím hnutím v prvej svetovej vojne a vznikom samostatnej Československej republiky v roku 1918. Symbolika bola zjednocujúcim a mobilizujúcim faktorom pri formovaní odbojového hnutia a vytvorenia spoločného štátu Čechov a Slovákov. Po dosiahnutí vlastnej štátnosti sa kontinuálne dotvárala a rozvíjala vojenská symbolika čs. légií, ktoré sa stali jednou z hlavných súčastí vznikajúcej československej armády ako subjektu suverénneho štátu spojeného so zabezpečením obrany a bezpečnosti štátu. No-

vokoncipovaná československá vojenská symbolika, medzi ktorú na základe historického poznania zaraďujeme zástavy,¹ vojenské rovnošaty (uniformy),² vojenské vyznamenania,³ označovanie vojenských hodností (dištinkcie)⁴ a funkčného zaradenia,⁵ označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb,⁶ rukávové znaky,⁷ odznaky a ďalšie symboly dotvárajú celkový pohľad na vojenský organizmus.

¹ *Zástava* (fr. enseigne, nem. Fahne, angl. banner) plátená alebo hodvábná látka, pomaľovaný list, určitými farbami (niekedy so znakmi) pevne pripevnená k hornému koncu žrde, opatrená ozdobným špicom. Zástava bývala menšia ako koruhva a používala sa na bežné účely. Pomer jej strán zástavy však nie je, na rozdiel od vlajky, záväzne stanovený, čo znamená, že zástava môže byť aj dlhšia. Pozri: BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. Praha : Nakladatelství Libri, 2003, s. 370-371.

² *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* – oba pojmy sú významovo rovnaké, vyjadrujú jednotný odev stanovený spravidla predpismi pre všetkých príslušníkov pravidelných armád. Pojem vojenská rovnošata je na Slovensku vo vojenskej terminológii pojmom odborným. Slovo *uniforma* pochádza z francúzskeho slova „uniforme“, ktoré sa spravidla prekladá vo význame ako „jednotvárný“ a slovo *mundúr* je odvodené od latinského slova „mundus“, v preklade znamená „odev“, „šaty“. *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* sú súčasťou širšieho pojmu vojenský odev, ktorý kompletne zahŕňa všetky odevy vojakov.

Aj podľa ods. 1 § 177 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbromených síl Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov je charakterizovaná *Vojenská rovnošata* ako vojenský odev, ktorý má špecifické znaky vyjadrujúce príslušnosť profesionálneho vojaka k ozbrojeným silám. PURDEK, I. – ZELIZŇÁK, P. a kol. *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006.

³ *Vyznamenanie* vo faleristickom ponímaní (to znamená nositeľné a neprenosné druhy vyznamenaní na ocenenie zásluh, ktoré patria do sféry záujmu pomocnej historickej vedy faleristiky) sa rozdeľujú na dve základné skupiny – na *radý* a na *dekorácie*.

Radý – spoločensko-politicky najprestížnejšie a umelecko-remeselne najhodnotnejšie vyznamenania. Pre svoju vysokú morálnu hodnotu zvyčajne patria do kategórie štátnych vyznamenaní.

Dekorácie – v porovnaní s radmi sú spoločensky menej hodnotné vyznamenania, ktoré nie sú súčasťou štruktúry radov, ale predstavujú samotné vyznamenania. Tento odborný termín sa používa na pomenovanie veľkej skupiny vyznamenaní.

Dekorácie – podľa charakteru – pamätné a záslužné, podľa tvaru – medaily, kríže a odznaky. Pozri: GRAUS, I. Vznik a vývoj vyznamenaní. Minulosť oceňovania zásluh. In *História*. Revue o dejinách spoločnosti. – Roč. 10, č. 5-6, 2010, s. 2-3.

⁴ *Označovanie vojenskej hodnosti, dištinkcie* – *vojenská hodnosť* je „vojenský titul“ určený príslušníkovi armády, resp. ozbrojených síl, ktorým je zaradený na pozíciu jednotlivca v hierarchii a vymedzuje jeho oprávnenia a povinnosti. *Označenie vojenskej hodnosti* je systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených (vyšité, napičované) na vojenskej rovnošate (náplečník, golier, čiapka, rukáv) a usporiadaných do predpísaného tvaru, ktorý vizuálne označuje vojenskú hodnosť.

⁵ *Označovanie funkčného zaradenia* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, rukáv), ktorý vizuálne označuje funkčné zaradenie príslušníka.

⁶ *Označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, náplečník, rukáv), ktorý vizuálne označuje zaradenie k druhu zbraní, druhu vojska, ako aj príslušnosť k službe.

⁷ *Rukávový znak* – v štíte zobrazené trvalé znamenie vytvorené podľa ustálených heraldických pravidiel (vyšité, resp. namaľované na textile), ktoré určuje príslušnosť k danej jednotke a umiestňuje sa nad laket' na rukáve.

1. Zástavy a znaky

Po vzniku Československa 28. októbra 1918 prvým oficiálnym vojenským symbolom československej armády bola zástava *Vojenskej akadémie v Hraniciach*, ktorú jej 28. augusta 1920 venoval prezident republiky T. G. Masaryk. Zástava sa pre príslušníkov akadémie stala neoddeliteľnou súčasťou ich prípravy na službu v armáde a od jej venovania až do roku 1951 prisahali na tento významný vojenský symbol všetci československí dôstojníci, absolventi akadémie. Na líčnej strane zástavy v červenom poli bol vyšíty symbol z malého štátneho znaku – strieborný český lev so štítom neskorogotického tvaru na prsiach so symbolom Slovenska (strieborný dvojramenný kríž s modrým trojvrším), na rube boli zlaté ratolesti so zlatým mečom, štyrmi zlatými hviezdami a v strede boli zlaté iniciály „ČSR“ a číslice roka „1920“ v zlatej farbe. V hornej časti text „VOJENSKÉ AKADEMII“, ako aj v dolnej časti „V HRANICÍCH“ a zároveň vyšíty podpis T. G. MASARYK, všetko v zlatej farbe. Na líčnej a rubovej strane zástavy po obvode bol súvislý lem zložený z československých vlajok. (Pozri v prílohe obr. 1 a, 1 b.)

Vojenské útvary domáceho vojska nemali svoje vlastné zástavy, ale boli im venované zástavy z obdobia oslobodzovania pohraničia. Tak napríklad Liberecký Sokol venoval zástavu „*Pojazdnému pluku*, ktorú používal aj ako *peší pluk 44* až do 7. marca 1926. Aj napriek tomu velitelia útvarov naďalej prejavovali úsilie o získanie vojenských zástav.

Pluky, ktoré sa priamo hlásili k legionárskym tradíciám, mohli používať pôvodné legionárske zástavy. V snahe zachovať historické pamiatky a kultúrne dedičstvo slovenského a českého národa boli tieto z plukov stiahnuté a uložené v múzeu. Zároveň boli vyrobené kópie zástav jednotlivých útvarov a jednotiek československých légii v Rusku, Francúzsku a Taliansku⁸ a odovzdané tým útvarom, ktoré svoj pôvod odvodzovali od útvarov a jednotiek légii a pokračovali v rozvíjaní ich historických tradícií. Tak napríklad vojenská zástava *1. úderného československého práporu* sa stala zástavou *hraničiarskeho práporu 6 „Sibírskeho úderníkov“* dislokovaného v Domažliciach, zástava *Českej družiny* bola udelená *pešiemu pluku 1 „Majstra Jana Husa“* rozmiestneného v posádke České Budějovice, zástavu *21. streleckého pluku francúzskych légii* používal *peší pluk 21 „Maršala Foche“* so sídlom v Čáslavi a zástavu *39. streleckého pluku „Výzvedného“* používal *peší pluk 39 „Výzvedný“* so sídlom v Bratislave až do roku 1939.

V roku 1925 ministerstvo národnej obrany prijalo rozhodnutie a vydalo nariadenie o jednotnom vzore plukovních zástav peších plukov Československej armády.⁹ Podľa uvedeného nariadenia boli postupne udeľované zástavy tým peším plukom, ktoré ich doteraz nevladli.

Obsah a forma jednotného vzoru plukovních zástav peších plukov, stanovené ministerstvom národnej obrany, vychádzali najmä zo štátnej symboliky, pretože sa stala vo vojenskej symbolike určujúcou a rozhodujúcou zložkou jej tvorby a rozvoja. Medzi schválené štátne symboly, ktoré sa používali pri jej tvorbe, patrili: Štátna vlajka, Veľký znak, Stredný znak a Malý znak.¹⁰ Zároveň sa používali aj štátne farby: biela, červená a modrá, stanovené Ústavnou listinou z 29. februára 1920,¹¹ ako aj ďalšie tzv. doplňujúce symboly sprevádzajúce

⁸ Kópie vojenských zástav plukov a jednotiek československých légii neboli maľované, ako originály zástav légii v Taliansku a vo Francúzsku (ručne maľovaná zástava sa bežným používaním opotrebovala, najmä blednutím farieb), ale vyšívané, aby sýtosť farieb dlhšie vydržala.

⁹ VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VIII., ze dne 28. února 1925, část 12. Výnosy věcné, č. 127. Plukovní práporů pěších pluků, rok 1925.

¹⁰ Zákon č. 252/1920 Sb. ze dne 30. března 1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti. Příloha č. 2.

¹¹ Ústavní zákon č. 121/1920 Zb. ze dne 29. února o Ústavní listině Československé republiky.

júce slovenský a český národ po stáročiach v boji proti národnému útlaku za získanie slobody. K takýmto symbolom možno zaradiť erby miest a obcí, krajanské znaky, lipové listy, ratolesti, husitské palcáty (budzogáne), kalichy, vojenské symboly druhov zbraní a vojsk, ako aj rôzne iné vojenské symboly či predmety.

Vojenské zástavy sa udeľovali od roku 1927 aj iným útvarom a jednotkám, ktorých tvary a veľkosť boli rozdielne. Diferencovalo sa podľa toho, či išlo o zástavu pre delostrelectvo, jazdeckto, vozatajstvo, leteckto alebo o iné druhy vojsk. Všeobecný vzor zástavy, i keď jednotne stanovený len pre pešie pluky, mal spravidla na lícnej strane v červenom liste modrobéžovú bordúru s rastlinnými motívmi, z ktorého vyrastali zlatobéžové lístky, v strede symbol z malého štátneho znaku¹² – strieborného dvojchvostého českého leva so zlatou čelenkou (korunkou), nesúceho na prsiach červený štítok (neskorogotický, podľa zákona o štátnych symboloch mal byť renesančný tvar) s tromi modrými vrchmi, z ktorých na prostrednom najvyššom je vztýčený strieborný dvojramenný kríž a doplneným nápisom. V hornej časti (v hlave) modrého okraja bol text „PRO VÍTĚZSTVÍ ZA“ a v dolnej časti (v päte) modrého okraja „PRAPOREM KU PŘEDU“. Na rube šedej farby s modročervenou bordúrou s rastlinnými motívmi, z ktorých vyrastajú zlatočervené lístky s modrým prepásaním. V strede béžového listu sa ako dominantný prvok vždy umiestňovalo štýlové číslo pluku väčších rozmerov, doplnené striebornou aplikáciou s vyšívanými rastlinnými motívmi, meno a znak, erb mesta, ktoré zástavu venovalo, a pri hraničných praporech symbol hlavy psa. Spravidla meno a text mesta boli rozdelené na dve časti; prvá umiestnená pri hornom červenom okraji (v hlave) (napr.: PEŠIEMU PLUKU), druhá pri dolnom červenom okraji (v päte) (MESTO PRAHA).¹³ K zástave pluku sa pripevňovali najmenej tri stuhy v štátnych farbách (biela, modrá a červená). Na lícnej strane stuhy sa označoval darca, ktorý stuhu daroval. Na rubovej strane stuhy boli vyobrazené krajové motívy a heslá.¹⁴

Ministerstvo národnej obrany v októbri 1929 taktiež vydalo nariadenie¹⁵, ktorým stanovilo záväzný a jednotný vzor zástavy – praporca¹⁶ pre hraničné prapory. Líčna a rubová strana praporca boli rovnaké ako zástavy peších plukov, rozdiel bol len v okrajových motívoch, ktoré boli aplikované v červenej farbe. Táto aplikácia bola zvýraznená červenou a bielou šnúrou, písmo bolo vyšité hladkým bielym hodvábom. K praporcu sa pripevňovali najmenej tri stuhy v štátnych farbách (biela, modrá a červená). Na lícnej strane stuhy sa označoval darca, ktorý stuhu daroval. Na rubovej strane stuhy boli vyobrazené krajové motívy a heslá.

Podľa jednotného vzoru a popísaného obsahu zástavy a praporce týchto typov po roku 1927 a 1929 udelilo Ministerstvo národnej obrany takmer všetkým peším, horským, ženijným plukom a hraničným praporom. Darovali ich mestá alebo obce, v ktorých boli útvary dislokované, respektíve združenia majúce k nim blízky, tzv. profesijný alebo spoločenský vzťah. Zo štúdií, porovnaní a popisovania niekoľkých desiatok zástav a praporcov uvádzaných typov sme dospeli k záveru, že pri ich vyhotovovaní sa dodržiavali stanovené pravidlá s jednotným vzorom, ale s určitými odlišnosťami.¹⁷ Tieto jednotné vzory vojenských

¹²Zákon č. 252/1920 Sb. ze dne 30. března 1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti. Příloha č. 2.

¹³PURDEK, ZELIŽŇÁK, ref. 2, s. 38-39.

¹⁴VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VIII., ze dne 28. února 1925, část 12. Výnosy věcné, č. 127. Plukovní prapory pěších pluků, rok 1925.

¹⁵Tamže, roč. XIII., ze dne 5. října 1929, č. 693. Praporce hraničářských praporů, rok 1929.

¹⁶*Práporce* (český dobový názov „praporec“) je typ vexily, zástava menších rozmerov, pričom jeden rozmer neprevyšuje 1 m.

¹⁷Tamže.

zástav a praporcov boli v období rokov 1927 – 1939 za aktívnej účasti miest a obcí, ako aj občianskych združení, udelené MNO niekoľkým desiatkam peších, horských, ženijných plukov, hraničným práporom a jednotkám podobného charakteru československej armády. V súlade s uvedeným záverom sme vybrali určitú názornú vzorku daného typu zástav a praporcov plukov a praporov, ktorým tieto boli udelené. Okrem ďalších bola zástava udelená *pešiemu pluku 41 „Dr. Edvarda Beneša“*, ktorú darovalo mesto Žilina, zástava *pešiemu pluku 42*, ktorú darovali občania mesta Louny, praporec *hraničnému práporu 4* darovalo mesto Vimperk, praporec *hraničnému práporu 1* venovalo mesto Děčín-Podmokly, zástavu *horskému pluku 2* darovalo mesto Ružomberok a *ženijnému pluku 4* zástavu darovalo mesto Bratislava.

Texty, respektíve nápisy na vojenských zástavách udeľované v 20. a 30. rokoch vojenským útvarom československej armády dislokovaným na území Slovenska, boli v slovenskom jazyku. (Pozri v prílohe obr. 2, 3, 4 a, 4 b, 5 a, 5 b, 6 a, 6 b, 7 a, 7 b.)

Podobné, ale o niečo menších rozmerov boli aj zástavy leteckých plukov, ktorých líčna, ako aj rubová strana zodpovedali všeobecnému vzoru. Určitý rozdiel však bol v tom, že niektoré časti strieborného dvojchvostého českého leva so zlatou členkou (korunkou) boli zvýraznené modrou farbou, pričom texty na zástavách plukov dislokovaných na území Slovenska boli v slovenskom jazyku.

Lícne strany zástav leteckých plukov boli rovnaké. List červenej farby s modrobéžovou bordúrou s rastlinnými motívmi a vyrastajúcimi štylizovanými listami. V hornej (v hlave) a dolnej časti (v päte) boli texty béžovej farby. Na lícnej strane zástavy *Leteckého pluku 1 „T. G. Masaryka“* bol text v hornej časti modrého okraja „LETEM ZA“ a nápis v dolnej časti modrého okraja „VÍTĚZSTVÍM VPŘED“; a *Leteckého pluku 3 „Generála letca Milana Rastislava Štefánika“*, nápis v hornej časti modrého okraja „LETOM ZA“ a v dolnej časti modrého okraja „VÍTĚZSTVOM VPŘED“.

Rubové strany béžovej farby lemované červenomodrou bordúrou s rastlinnými motívmi s vyrastajúcimi modročervenými štylizovanými lístkami, v hornej časti (v hlave) a spodnej časti (v päte) listov v červenej bordúre boli vyšité nápisy. Farby listov boli z hľadiska formy a rozmiestnenia jednotlivých prvkov rovnaké, líšili sa len symbolmi. Keď v strede listu zástavy *leteckého pluku 1* bol odznak poľného pilota-letca striebornozlatej farby s malým štátnym znakom ČSR, v dolnej časti sa prekrýval číslou 1, po oboch stranách text „T – G – MASARYKA“, na začiatku ktorého sú dva lipové lístky a pod ním znak Československej obce Sokolskej, potom v liste zástavy *leteckého pluku 3* bol odznak prekrytý číslou 3 a pod textom „GENERÁLA LETCA M. R. ŠTEFÁNKA“ v dvoch riadkoch (číslu 1 a 3 zdobené rastlinnými motívmi v zlatej, modrej a striebornej farbe). Rovnaký bol aj text v hornej časti červeného okraja „LETECKÉMU PLUKU“, a v dolnej časti červeného okraja boli rozdielne texty (kto zástavu venoval) „ČESKOSLOVENSKÁ OBEC SOKOLSKÁ“ alebo „OKRES PIEŠŤANSKÝ A OBEC PIEŠŤANY“.

Prvá letecká zástava bola odovzdaná *leteckému pluku 1 „T. G. MASARYKA“* 28. mája 1928 ako dar mesta Praha a slávnostne odovzdaná o deň neskôr na Staromestskom námestí.¹⁸ (Pozri v prílohe obr. 8, 9 a, 9 b.)

Ministerstvo národnej obrany svojím nariadením z júna 1929 stanovilo záväzný jednotný vzor štandardy delostreleckých útvarov, ktoré sa im odovzdávali už v uvedenom roku.¹⁹

¹⁸ SVOBODA, Z. *Československá státní a vojenská symbolika*. Praha : Federální Ministerstvo obrany, 1991, s. 63.

¹⁹ VHA Bratislava, Věcník věstník MNO, roč. XII., ze dne 1. června 1929, č. 398. Dělostřelecké standardy, rok 1929.

Štandarda bola menšia vystužená zástava, ktorá sa tvarovo podobala husitskému vzoru. Štandarda delostreleckých plukov mala tvar vypnutého listu, ktorej po diagonále vzdialenejší horný cíp bol zaoblený a v dolnej časti zakončený ozdobnou šnúrou a na jej konci tzv. modrým žaludom s červenými strapcami. Obdobne ako pri jednotnom vzore zástavy pre strelecké, pešie, letecké pluky bola líčna strana červenej farby s bielym lemom, ktorý bol zakončený úzkym ripsovým prúžkom. V červenom poli bol symbol z malého štátneho znaku²⁰ – strieborný dvojchvostý český lev so zlatou čelenkou (korunkou) nesúci na prsiach červený štítok (renesančný alebo neskorogotický, podľa zákona o štátnych symboloch mal byť renesančný tvar) s tromi modrými vrchmi, z ktorých na prostrednom najvyššom bol vztýčený strieborný dvojramenný kríž. V hornej časti (v hlave) lemu bol v tvare oblúka text modrej farby, pričom spravidla prvé a posledné písmeno bolo biele v modrom terči, v českom jazyku pre pluky dislokované na území Čiech a Moravy, a v slovenskom jazyku dislokované na území Slovenska (napríklad: *delostrelecký pluk 1* „NÁM TVRZ – NEPŘÁTELŮM HRÁZ“; *delostrelecký pluk 110* – „NÁM TVRDZOU – NEPRIATEĽOM HRÁDZOU“). Rubová strana štandardy bola sčasti rovnaká, ale v niektorých detailoch rozdielna, najmä v umiestnení jednotlivých symbolov alebo textu. Na liste béžovej farby, s červeným a modrým ripsovým lemom v strede, bol erb (znak) mesta alebo obce (inokedy symboly z erbu) a nad ním do oblúka text (v českom jazyku pre pluky dislokované na území Čiech a Moravy a v slovenskom jazyku pluky dislokované na území Slovenska) názov mesta alebo obce, ktoré štandardu venovalo (napríklad: *delostrelecký pluk 1* – erb mesta Prahy, text „HLAVNÍ MĚSTO PRAHA“; *delostrelecký pluk 110* – v štylizovanom znaku tvorenom štyrmi oblúkmi do tvaru kríža posiateho zlatými štvorlístkami (uprostred so zlatým flitrom) v zlatistých štvorčekoch umiestnených na koso. Cez damaškovanie bola položená z erbu Nitry strieborná obrnená pravá ruka držiaca červený práporec so strieborným krížom, ktorý bol pripevnený na striebornú žrd, nápis „MESTO NITRA“). Pod erbom mesta nápis (*delostrelecký pluk 1* – „DĚLOSTRELECKÉMU PĽUKU 1“; *delostrelecký pluk 110* – „DELOSTRELECKÉMU PĽUKU 110“).

K štandarde pluku sa pripieňovali najmenej tri stuhy v štátnych farbách (biela, modrá a červená). Na lícnej strane stuhy sa označoval darca, ktorý stuhu daroval. Na rubovej strane stuhy boli vyobrazené krajové motívy a heslá.²¹ (Pozri v prílohe obr. 10, 11 a, 11 b.)

Aj štandarda *Pluku útočnej vozby 1* dislokovaného v Milovicích a tiež štandarda *Pluku útočnej vozby 3* dislokovaného v Turčianskom svätom Martine zodpovedali jednotným predpisom Ministerstva národnej obrany. Tvar a jej líčna strana boli rovnaké. Na rubovej strane béžovej farby s červeným a modrým ripsovým lemom, v strede bola časť stromu lípy s konármi a listami prerastajúca a prekrývajúca znak útočnej vozby. Nad ním do oblúka názov inštitúcie, mesta (obec) (v českom jazyku pre pluky dislokované na území Čiech a Moravy a v slovenskom jazyku dislokované na území Slovenska), ktoré štandardu venovalo. Tak napr: *Pluk útočnej vozby 1* text: „NÁRODNÍ RADA ČESKOSLOVENSKÁ V PRAZE“, *Pluk útočnej vozby 3* text: „OKRES TURČIANSKY SVÄTÝ MARTIN“. V dolnej časti pod symbolom bol text: „PLUKU ÚTOČNÉ VOZBY“ alebo „PLUKU ÚTOČNEJ VOZBY 3“ (číslica modrej farby v hnedom kruhu) v dvoch riadkoch. Štandardu *Pluku*

²⁰Zákon č. 252/1920 Sb. ze dne 30. března 1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti. Příloha č. 2.

²¹VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VIII., ze dne 28. února 1925, část 12. Výnosy věcné, č. 127. Plukovní prápory pěších pluků, rok 1925.

útočnej vozby 1 venovala Československá národná rada a bola odovzdaná za prítomnosti ministra národnej obrany 27. mája 1934 na námestí v Českom Brode²², štandardu *Pluku útočnej vozby č. 3* venovali občania okresu Turčianskeho svätého Martina a používala sa až do marca 1939. (Pozri v prílohe obr. 12 a, 12 b.)

V septembri 1929 vydalo Ministerstvo národnej obrany nariadenie,²³ ktorým stanovilo záväzný jednotný vzor štandard jazdeckých plukov, ktoré sa im odovzdávali od uvedeného roka. Štandardy boli vlastne typu koruhvy, ktoré sice boli rovnako pripevnené na žrd', ale v hornej časti mali pevné kolmé rameno slúžiace na vypnutie jej listu. Práve tento spôsob upevnenia bol pre ne charakteristický. Líčna strana sa líšila od štandardy delostreleckých plukov len tým, že symbol z malého štátneho znaku bol umiestnený v celom jej červenom poli s béžovým lemom po obvodě zaobleného okraja s textom v českom jazyku pre pluky dislokované na území Čiech a Moravy a v slovenskom jazyku dislokované na území Slovenska (napríklad: *jezdecký pluk č. 4* – „PRO ČEST A VLAST VÍTĚZNE VPŘED“; *jazdecký pluk 3* – „PRE ČEŠŤ I VLASTI VÍŤAZNE VPRED“; *jazdecký pluk 5* – „PRE ČEŠŤ I VLASTI VÍŤAZNE VPRED“). Rubová strana koruhvy bola odlišná, kde na liste béžovej farby s červeným lemom, medzi béžovou a červenou plochou z pravého horného rohu vedie úzky modrý ripsový prúžok. V béžovom poli bol v hornej časti do oblúka vsadený zlatý nápis v českom jazyku pre pluky dislokované na území Čiech a Moravy a v slovenskom jazyku pre pluky dislokované na území Slovenska – „JEZDECKÉMU PŁUKU“ (*jezdecký pluk 4*), „JAZDECKÉMU PŁUKU“ (*jazdeckému pluku 3*), „JAZDECKÝ PŁUK“ (*jazdecký pluk 5*) v strede číslo pluku, erb (znak) mesta alebo obce a pod ním názov mesta alebo obce, ktoré koruhvu venovalo (*jezdecký pluk 4*) – „MĚSTO KLATOVY“; (*jazdecký pluk 3*) – „MESTO NOVÉ ZÁMKY“; (*jazdecký pluk 5*) – „MESTO KOŠICE“).²⁴

K štandarde (koruhvy) jazdeckých plukov sa pripevňovali najmenej tri stuhy v štátnych farbách (biela, modrá a červená). Na líčnej strane stuhy sa označoval darca stuhy. Na rubovej strane stuhy boli vyobrazené krajové motívy a heslá. (Pozri v prílohe obr. 13, 14 a, 14 b, 15 a, 15 b.)

Tak ako pri peších a horských plukoch, ženíjnych plukoch a hraničných práporoch, podobne sme postupovali pri štúdiu, porovnávaní a popisovaní zástav typu štandard, práporcov a koruhví udelených delostreleckým plukom a oddielom, jazdeckým plukom a plukom útočnej vozby. Bolo naštudovaných, posúdených, respektíve porovnaných a popísaných niekoľko desiatok uvedených typov zástav, štandard a koruhiev, ktoré sú z hľadiska formy a obsahu rovnaké. Odlišnosti boli minimálne, súviseli najmä s použitím niektorých špecifických symbolov, znakov alebo iných prvkov na zástavách, ktoré boli charakteristické len pre jednotlivé regióny.²⁵ Uvedené typy štandard, práporcov a koruhiev v období rokov 1927 – 1939 udelilo MNO za aktívnej účasti miest a obcí, ako aj občianskych združení, niekoľ-

²² Štandarda bola odovzdaná pri príležitosti osláv 500. výročia bitky pri Lipanoch.

²³ VHA Bratislava, Věcník věstník MNO, roč. XII., ze dne 7. září 1929, č. 630. Štandardy pro jezdecké pluky, rok 1929.

²⁴ Mesto Jelšava 28. októbra 1935, pri oslavách štátneho sviatku vzniku republiky, vychádzalo z nariadenia ministerstva národnej obrany z roku 1925. Na základe tohto nariadenia mali postupne všetky pešie pluky dostať bojové zástavy nového typu. Súčasťou slávnostného odovzdávania bojovej zástavy bola aj ceremónia pribíjania zástavy na žrd'. Prvý klinec zatĺkol zástupca Ministerstva národnej obrany v mene Československej republiky, druhý v mene prezidenta a tretí v mene brannej moci. Veliteľ pluku pribil klinec v mene pluku.

²⁵ Blížšie na s. 17-20.

kým desiatkam delostreleckým plukom a oddielov, jazdeckým plukom a plukom útočnej vozby, ako aj ďalším jednotkám podobného charakteru československej armády. V súlade s uvedeným záverom sme vybrali určitú názornú vzorku štandard, praporecov a koruhiev, ako aj plukov a oddielov, ktorým tieto boli udelené.

2. Rovnošaty a označenia

Po vzniku Československa domáce vojsko v rokoch 1918 – 1919 donášalo bývalé rakúsko-uhorské uniformy s čiapkami, ktoré boli prispôsobené tak, že v prednej časti bol umiestnený štátny symbol pozostávajúci z lipového listu s písmenami „RČS“ (Republika Československá), farebnými vodorovnými pásikmi na podklade obsahujúcom označenie hodnosti a druh vojska (poddôstojníci z látky farby rovnošaty a dôstojníci v striebornom vyhotovení). Rovnaké pásiky sa našívali zvisle aj na výložky umiestnené na golieri blúzy a plášt'a. Na tomto podklade sa inokedy umiestňovalo aj číslo útvaru. Tento prechodný spôsob označovania hodností na stojacom alebo na preloženom golieri bol v roku 1919 zrušený. Táto improvizácia v danom období bola nahradená iným systémom označovania vojenských hodností na manžetách, ako aj novou, moderne riešenou vojenskou rovnošatou. Zavádzanie takého druhu a strihu vojenskej rovnošaty bolo pod vplyvom nielen spojencov (vzor a strih anglických a francúzskych uniforiem), ale aj pod určitým vplyvom legionárskych rovnošiat, predovšetkým rovnošiat francúzskych légii.²⁶ S účinnosťou od 1. augusta 1919 bol vydaný prvý rovnošatový predpis,²⁷ ktorým sa zavádzala nová vojenská rovnošata zhotovená z jemného súkna kaki farby so strihom blúzy s možnosťou nosenia buď s otvoreným golierom (nosenie ma vychádzky) alebo zavretým, tzn. zapnutou na všetkých gombíkoch (na nosenie v službe alebo zaradenie v jednotke). Rovnošata mala všetky výstrojné súčiastky vrátane čiapky – brigádirky²⁸ na čele so symbolom s ovenčenými lipovými iniciálami písmen „RČS,“ a označenie pre vojenské hodnosti na oboch rukávoch vo forme dištinkcií (rôzne pásiky). Do služby bola pre obe skupiny zavedená jednotná pokrývka hlavy – baretká, podľa vzoru francúzskych légii. Odznak na čiapku pre generálov bol na farebnej (podľa druhu vojska) kruhovej podložke, s dvoma zlatými lipovými ratolesťami ovenčenými zlatými iniciálami písmen „RČS“, ako aj na okolku čiapky na purpurovočervenej podložke bola zlatom vyšitá široká stuha s lipovými lístkami s kvetmi. (Pozri v prílohe obr. 16.)

Vojenská rovnošata (na blúze a plášti) mala na každom konci goliera prišité dlhé farebné výložky podľa druhu vojska s rôznymi odznakmi jednotlivých odborností. Výložky boli vyrobené zo súkna a ich farba bola stanovená pre jednotlivé kategórie a druh vojska, ako aj služby nasledovne: purpurová červená – pre generála, generála justičného, lekárskeho, inžinierskeho a intendantného zboru; červená zamatová – dôstojníkov generálneho (hlavného) štábu, duchovných, dôstojníkov justičného, lekárskeho, inžinierskeho, intendantného a zverolekárskeho zboru; modrá – pechotu, cyklistov a zdravotnícke mužstvo; zelená – jágrov (hraničiarov); okrovožltá – jazdeckto a šarlátovočervená pre delostrelectvo.²⁹ (Pozri v prílohe obr. 16 a.)

²⁶NOLČ, J. *Československá armáda za první republiky*. Brno : Computer Press, a.s., 2007, vydání první, s. 16.

²⁷VÚA-VHA Praha, *Předpisy stejnokrojové pro Československou brannou moc, A-28*. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci.

²⁸Brigádirka – okrúhla čiapka do štítkom (so strieškou).

²⁹VÚA-VHA Praha, f. *Předpisy stejnokrojové pro Československou brannou moc, A-28*. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci, s. 26.

Odznamy pre generálov boli zlaté, vyšívané, pre dôstojníkov generálneho (hlavného) štábu, justície, lekárskeho, inžinierskeho, intendenčného a zverolekárskeho zboru, vojenských hospodárskych úradníkov a vojenských lesných úradníkov strieborné, taktiež vyšívané a umiestnené na výložkách. Výložky pre generálov mali po celom obvode okolo okraja zlatú, dôstojníci generálneho štábu striebornú 2mm širokú ozdobnú pásku a na jej ploche položený lipový list s plodmi. Spoločným symbolom, respektíve časťou znamenia odznakov, okrem vojenských hospodárskych a vojenských lesných úradníkov, bol lipový list s plodmi, respektíve lipovou ratolesťou s plodmi, na ktorých boli položené alebo ktoré obopínali znaky jednotlivých odborností. Charakteristický symbol odznaku pre vojenských hospodárskych úradníkov predstavoval na výložke šikmo položený klas a pre vojenských lesných úradníkov šikmo položený dubový list s plodom.³⁰ (Pozri v prílohe obr. 16 b.)

Dôstojníci, praporečníci a gážisti bez hodnostnej triedy mali odznaky strieborné, vyšívané na podložke vo farbe kaki, ostatní príslušníci mali označenia z bieleho moreného plechu umiestnené v hornej časti na ľavom rukáve blúzy a plášt'a.³¹

Na výložkách boli umiestnené aj čísla vojenských útvarov, v ktorých konali službu. Dôstojníci mali strieborné vyšívané čísla, ostatní príslušníci z bieleho kovu a mužstvo biele plechové čísla. V horských brigádach v organizačnej štruktúre vo zväze nosili príslušníci čísla útvarov na výložkách, ktoré boli vyrazené v bielom plechovom trojuholníku.

Hodnostné označenie bolo umiestnené na oboch vrchných rukávoch blúzy a plášt'a vo forme dištinkcii³². Tmavomodrej farby – od slobodníka až po čatára vrátane gážistov bez hodnostnej triedy; postriebrené – praporečik až do hodnosti plukovníka; generáli – z pozláteného niklového drôtu.³³ Jednotlivé hodnosti sa dali odlišiť podľa tvaru a počtu pásičok. Od hodnosti slobodníka až po praporečika boli pásičky umiestnené do pravého uhla smerujúceho nahor k plecu a pri ostatných hodnostiach len vodorovné pásičky. Na označenie hodností na rukávoch blúzy a plášt'a bolo presné vymedzenie, a síce: mužstvo (bez pásičok), pre slobodníka po gážistu bez hodnostnej triedy – pásičky hodvábne modré: – slobodník – 1 úzky pásičok (do uhla prišitý); – desiatnik – 2 úzke pásičky (do uhla prišitý); – čatár – 3 úzke pásičky (do uhla prišitý); šikovatelia: – štábný šikovateľ – 1 široký pásičok (do uhla prišitý); – dôstojnícky zástupca – 1 široký a 1 úzky pásičok (do uhla prišitý); – gážista bez hodnostnej triedy – 1 široký a 2 úzke pásičky; dôstojníci (pásičky strieborné): – praporečik – 1 úzky pásičok (do uhla prišitý); – poručík – úzky pásičok (vodorovne prišitý); – nadporučík – 2 úzke pásičky; – stotník – 3 úzke pásičky; – major – 1 široký a 1 úzky pásičok; – podplukovník – 1 široký a 2 úzke pásičky; – plukovník – 1 široký a 3 úzke pásičky; generáli (pásičky zlaté): – generálmajor – 1 široký pásičok; – poľný podmaršal – 2 široké pásičky; – zbrojmajster 3 široké pásičky.³⁴

Zavedená uniforma v roku 1919 mala množstvo nedostatkov, pričom v československej armáde sa nosila viac ako rok. Koncom roka 1920 sa postupne podarilo zlúčiť legionárske, dobrovoľnícke a domáce vojsko a vytvoriť jednotnú armádu, čo si vyžadovalo zaviesť aj rovnakú vojenskú rovnošatu, ako aj ďalšie vojenské symboly. V novembri 1920 sa rozhodlo zaviesť novú uniformu, ktorá by lepšie vyhovovala denným potrebám armádneho

³⁰ Tamže, s. 18-20.

³¹ Tamže, s. 21-24.

³² *Dištinkcie* – rôzne farebné textilné (hodvábne, vyšité), kovové alebo iné znaky a odznaky hodností (symboly) určené na zobrazenie určenej hodnosti.

³³ VÚA-VHA Praha, f. Předpisy stejnkrojové pro Československou brannou moc, A-28. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci, s. 17.

³⁴ Tamže, s. 15.

organizmu a súčasne svojím strihom i farbou by lepšie prezentovala spolunáležitosť so spojeneckými armádami.³⁵ Vydaním nového armádneho predpisu Ho-1³⁶ bola zavedená nová vojenská rovnošata vzor 21, ktorá mala iný strih, ako aj diametrálne odlišné umiestnenie hodnostných dištinkcií. Vo väčšej miere sa zmeny v rovnošate uplatnili v roku 1922, keď bola opäť vo farbe kaki, blúza a plášť mali uzavretý golier pre všetky stavovské skupiny československej armády, pre gážistov, tzn. ďalej slúžiacich, rotmajstrov a dôstojníkov, bola stanovená jemnejšia látka v olivovom sfarbení. Nová vychádzková okrúhla čiapka so štítkom pre vojakov z povolania – brigádirka bola vyrobená podľa anglického vzoru.³⁷ V roku 1922 bola zrušená jednotná pokrývka hlavy baretka, pričom pre mužstvo bola určená lodička, pre rotmajstrov a dôstojníkov bola zavedená brigádirka s vystuženým diencekom³⁸ a okolkom, s hnedým koženým podbradníkom a lemoukou vo farbe zbrane alebo služby na hornej časti okolka. Na čiapkách, brigádirkách, spredu na jej okolku bol umiestnený malý kovový odznak v štylizovanom štvorci postavenom na uhle s malým štátnym znakom a po stranách boli umiestnené zmenšené dištinkcie. Mužstvo nosilo na boku ľavej strany lodičky plechový odznak s malým štátnym znakom.

Vojenské rovnošaty československých legionárov v Rusku, Francúzsku a Taliansku po vzniku československej armády nosila hradná stráž prezidenta československej republiky ako trvalú a originálnu pamiatku až do roku 1939. V decembri 1925 boli na vychádzkových rovnošatách rotmajstrov a gážistov hradnej stráže doplnené ramenné pásiky zo súkna ako výložky, na ktorých boli našité čerešňovočervené hodvábné stuhy s vtkanou štylizovanou matnou ratolest'ou (u rotmajstrov so strieborným lemom), po obrube náplecníka strieborná šnúra.³⁹

V roku 1921 boli položené základy zavedenia československého hodnostného označenia moderného typu. Podstatne sa zmenil spôsob označovania, najmä jeho umiestnenie na náplecníkoch v podobe rôznych tvarovaných kovových pologuľatých gombíkov a mnoho-uholníkov, s trojuholníkovými farebnými výložkami podľa druhu vojska, zbraní a služieb. Pre generálske označenia bola zavedená pozlátená päťcípá hviezda, pre vyšších dôstojníkov štvorčeka z postriebreného plechu, pre nižších dôstojníkov strieborné obdĺžniky, pre vojenských gážistov (rotmajstrov) väčšie pologuľaté kovové gombíky a pre poddôstojníkov menšie pologuľaté kovové gombíky.⁴⁰

Aj napriek podstatným zmenám v spôsobe umiestňovania nových symbolov hodnostného označenia na náplecníkoch v porovnaní s pôvodným označovaním boli v podstate zachované hodnostné zbory, ako aj ustanovené hodnosti v stupňoch od jej najnižšej po najvyššiu. Taktiež počty jednotlivých prvkov označujúce novú hodnosť s pôvodnými dištinkciami sa pri niektorých hodnostiach takmer zhodovali. V jednotlivých hodnostných zborech boli ustanovené nasledujúce hodnosti v stupňoch s týmto označením:⁴¹

³⁵NOLČ, ref. 26, s. 16.

³⁶VÚA-VHA Praha, Předpisy stejnkrojové pro Československou brannou moc, Ho-1. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci.

³⁷PURDEK, ZELIZŇÁK a kol., ref. 2, s. 53.

³⁸*Dienko* – guľatá, vystužená z impregnovanej nepremokavej látky vrchná časť brigádirky.

³⁹VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VIII., ze dne 31. prosince 1925, č. 743. Doplnky stejnkroje hradní stráže. Výnosy věcné, rok 1925.

⁴⁰NOLČ, ref. 26, 17.

⁴¹VÚA-VHA Praha, Předpisy stejnkrojové pro Československou brannou moc, Ho-1. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci.

Mužstvo a poddôstojníci:

- vojak
- slobodník 1 menší pologuľatý gombík
- desiatnik 2 menšie vedľa seba pologuľaté gombíky
- čatár 3 menšie vedľa seba pologuľaté gombíky
- rotný 4 menšie vedľa seba pologuľaté gombíky
- rotmajster 1 väčší pologuľatý gombík (na náplecníkoch sa umiestňovali aj menšie za sebou pologuľaté gombíky, ktoré vyjadrovali dĺžku služby; 1 gombík 6 rokov)
- rotmajster s 12-ročnou 1 väčší a 2 malé za sebou pologuľaté gombíky službou (do roka 1924 bola jednotná hodnosť, následne boli ustanovené tri)

Od roka 1925:

- rotmajster 1 väčší pologuľatý gombík
- štábny rotmajster 2 väčšie za sebou pologuľaté gombíky
- práporčík 3 väčšie do trojuholníka umiestnené pologuľaté gombíky

Dôstojníci:

- podporučík 1 strieborný obdĺžnik
- poručík 2 vedľa seba strieborné obdĺžniky
- nadporučík 3 vedľa seba strieborné obdĺžniky
- kapitán 4 vedľa seba strieborné obdĺžniky
- štábny kapitán 1 strieborný štvorček
- major 2 za sebou strieborné štvorčeky
- podplukovní 3 za sebou strieborné štvorčeky
- plukovník 4 za sebou strieborné štvorčeky
- generál 1 zlatá päťcípá hviezda

V priebehu 20. rokov zmenou predpisu Ho-1 nastali rôzne čiastkové úpravy, ktoré sa týkali označovania niektorých druhov zbraní a služieb, ako aj hodnostného označovania. Od roku 1925 hodnosť rotmajster bola rozšírená na zbor rotmajstrov s tromi stupňami hodností: rotmajster, štábny nadrotmajster a práporčík, následne ich pôvodné označenia – väčšie kovové pologuľaté gombíky boli zrušené a nahradené osemhranmi.⁴² Zároveň boli upravené aj vychádzkové rovnošaty dôstojníkov a rotmajstrov tak, že do spoločnosti a na vychádzkach nosili rovnošatu so zlatými alebo striebornými náplecníkmi, na ktoré sa pripínali príslušné dištinkcie označujúce vojenskú hodnosť. V niektorých ďalších stavovských skupinách upravil, poprípade zmenil výložky, ako napríklad u generálov zaviedol červenú výložku s vyšitou zlatou lipovou ratoľšťou, pre dôstojníkov generálneho štábu červenú výložku. Farba výložiek na golieri zodpovedala jednotlivým druhom zbraní a služieb: pechota čerešňovočervená, delostrelectvo – šarlátovočervená, lelectvo – modré, jazdectvo – žltá a vozatajstvo oranžová a pod. Identifikácia a rozpoznávanie druhov zbraní a služieb podľa farieb výložiek bola dosť zložitá, a preto bolo potrebné upraviť tento stav tým, že sa doplnilo používanie golierových odznakov u generálov a dôstojníkov služieb (lekári, intendanti,

⁴²VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VIII., ze dne 19. září 1925, č. 546. Úprava stejnokroje rotmistřů. Výnosy věcné, rok 1925.

audítori, profesori vysokých škôl, zverolekári a inžinieri). Ostaní dôstojníci mali na golieri označenie čísla plukov, v ktorých slúžili. (Pozri v prílohe obr. 17, 18.) Zároveň boli zavedené funkčné označenia konkrétnych špecialistov vojakov a jednotiek vo forme štylizovaných súkenných rukávových znakov. Spoločným rysom týchto znakov bol najmä ich tmavohnedý kruhový tvar so symbolmi spravidla čiernej farby. Boli umiestnené do prostriedku nad lakeť na ľavom rukáve blúzy a plášťa na rovnakom súkennom materiáli ako rovnošata. Znak obsahovali jednoduché, premyslené, dobre identifikovateľné symboly vypovedajúce o charakteristike uvedenej funkčnej špecializácie. Väčšina symbolov bola čiernej farby, ako napríklad znak pre mímometníkov a plameňometníkov mal ľavošikmý plochý šíp, telefonistov – blesk, skúšobných plavcov – kotvu, pracovné roty – lopatu, zákopníkov – skrížené kopáče, poľnú poštu – trúbku, svetlometníkov – šedočierno štvrtý kruh a pomocná štábná rota MNO – kruh rozdelený na tri rovnaké modro-bielo-červené polia.⁴³ Znak proviantníkov mal zlatý snop slamy bez klasov a v štvorci – rukávovom znaku hudobníka, postavenom na uhle, bola umiestnená lýra. (Pozri v prílohe obr. 19). V januári 1923 bol vydaný doplnok č. 25/1923⁴⁴ k predpisu Ho-1 a boli zavedené ďalšie rukávové znaky pre gázistov a mužstvo s tými istými spoločnými rysmi ako u platných odznakov. Išlo o nasledujúce odznaky pre: útočnú vozbu, delostrelecké meracie roty, strojníkov strojníckych práporov, poľnú poštu a skúšobných tesárov ženijného vojska. Uvedené znaky sa pre svoju jednoduchosť, ale hlavne účelovosť, osvedčili, a preto sa v československej armáde používali až do roku 1939.

Platnosť predpisu sa vzťahovala taktiež aj na bývalých príslušníkov legionárskeho vojska s tým, že od domáceho vojska sa odlišovali lomenými pásikmi na pravom rukáve blúzy vo farbe výložiek, ktoré označovali počet odslúžených rokov v légiiach.⁴⁵

Po skúsenostiach z vývoja a používania vojenskej rovnošaty v roku 1930 v československej armáde bol zavedený typ rovnošaty, ktorá po určitých zmenách a úpravách vydržala až do konca 90. rokov. Boli urobené rozsiahle úpravy výstrojných súčiastok vrátane hodnotných označení, čo znamenalo vo všeobecnosti jej kvalitatívne zlepšenie. Rovnošata bola farby kaki zeleného odtieňa s kovovými gombíkmi na zapínanie až ku krku, ktoré sa od seba líšili podľa hodnotného stavu a podľa druhu vojska a služieb. V roku 1929 pre vojakov letectva⁴⁶ bolo zavedené nosenie blúzy s kravatou pod rozopnutým plášťom, a od marca 1937 bola zavedená šedomodrá rovnošata. Príslušníci jazdeckta nosili jazdecké nohavice červenej farby.⁴⁷ Rovnošata pre letné obdobie mala svetlejšiu farbu, gombíky boli štvrté delené a šrafované, so križenými mečmi pre príslušníkov druhov zbraní, a bez mečov pre príslušníkov služieb a tylu. Bronzové gombíky boli určené pre mužstvo a poddôstojníkov, strieborné pre rotmajstrov a zlatisté pre dôstojníkov. Základným rozlíšením druhov vojsk bolo naďalej jednoduché farebné označenie výložiek na golieri doplnené úzkym lemom, čo uľahčovalo ľahšie rozoznať všetky kategórie. Zachovalo sa pravidlo spočívajúce v tom, že najpočetnejšie druhy vojsk a služieb mali výložky na golieri a podložky náplečníkov v základných farbách a ostatné špeciálne zložky, ako aj niektoré služby menšieho počtu, mali farebný úzky lem. Na švíkoch nohavíc po stranách sa našívali farebné paspule⁴⁸ (tenký fa-

⁴³Tamže, roč. .IX., ze dne 16. ledna 1926, č. 2., č. 21 Odznak pro pomocní rotu MNO, rok 1926.

⁴⁴Tamže, roč. VI., ze dne 27. ledna 1923, část 5. Výnosy věcné, č. 25. Služební odznaky, rok 1923.

⁴⁵VÚA-VHA Praha, Předpisy stejnokrojové pro Československou brannou moc, Ho-1. Československé Ministerstvo národní obrany, f. Předpisy Československé branné moci.

⁴⁶VHA Bratislava, Věcný věstník MNO, roč. XII., ze dne 16. listopadu 1929, č.459, 801. Úprava stejnokroje pro gázisty letectva, rok 1929.

⁴⁷Tamže, IX., ze dne 6. února 1926, č. 6., č. 61 Systematizace jezdeckých kalhot, rok 1926.

⁴⁸Paspulka – úzky farebný všitý pásik (výpustka) do švíkov na vonkajších stranách nohavíc.

rebný pásik) pre vojakov z povolania a ďalej slúžiacich, okrem dôstojníkov pešieho vojska, ktorým po stranách nohavíc bol našitý 2,5 cm široký pás červenej farby. Pre generálov boli určené dva široké lampasy⁴⁹ so stredovým farebným švíkom – paspulou. Generáli zbraní nosili lampasy červenej farby a služieb tmavohnedej farby. Na náplecníkoch boli doplnené a v upravenej forme vyšité tri zlaté lipové listy orámované zlatou páskou, tzv. šujtášom a na rukávoch blúz a plášt'a bolo umiestnené hodnostné označenie vo forme zlatých päťcípnych hviezd (brigádny generál alebo generál služieb dve, divízny generál alebo generál šéf služieb tri a armádny generál štyri hviezdy). Výložky na golieri mali generáli a dôstojníci generálneho štábu v tvare nepravidelného päťuholníka, pritom generáli zbraní s tromi lipovými lístkami a služieb s jedným lipovým lístkom. (Pozri v prílohe obr. 20a.)

V druhej polovici 30. rokov nastali aj podstatné zmeny v hodnostnom označení. Malé pologuľaté kovové gombíky sa nosili len v zbore poddôstojníkov, v zbore rotmajstrov boli zavedené strieborné obdĺžniky a od roku 1938 hviezdičky. Na náplecníkoch nižších dôstojníkov boli zlaté trojcipe a na náplecníkoch vyšších dôstojníkov veľké päťcipe hviezdy orámované zlatou páskou tzv. šujtášom.⁵⁰ (Pozri v prílohe obr. 20 b.)

Ďalšou významnou výstrojnou zmenou, respektíve úpravou vonkajšieho vzhľadu rovnोшатy, boli úpravy na čiapke. Pre mužstvo bola predpísaná poľná čiapka – lodička, pre vojakov z povolania, ďalej slúžiacich, aspirantov a poddôstojníkov brigádírka s odlišnými podbradníkmi. V zbore rotmajstrov bol podbradník striebnistý v kombinácii hnedého a strieborného hodvábu, nižší a vyšší dôstojníci mali taktiež splietaný, ale zlatistý, a pre generálov bol podbradník vytvorený z dvoch posplietaných šnúr a na tvrdom štítiku bola umiestnená zlatá dekorácia štylizovaných lipových listov.⁵¹ Určité úpravy boli urobené s odznakom na čiapke, ktorý bol pre príslušníkov druhov zbraní podložený skříženými mečmi, a bez mečov odznak nosili v službách a tyle. Hodnostné označenia boli aj na čiapke, a to na brigádírke po oboch stranách okolka od gombíka smerom k odznaku.⁵² Toto rozlišovacie označenie bolo odstránené v zahraničných jednotkách v priebehu druhej svetovej vojny a až do roku 1954 sa nosili na čiapke odznaky s mečmi, potom boli zavedené hviezdy. (Pozri v prílohe obr. 21.)

Významnú úlohu na vytváraní celkového obrazu armády mala vojenská rovnошатa doplnená rôznymi vojenskými symbolmi. Tieto symboly vyjadrovali momenty, ktoré boli spojené najmä s vonkajším vyjadrením postavenia vojaka, jeho zásluh, dosiahnutých výsledkov a úspechov, ako aj zameranie jeho činnosti.⁵³ Na rovnошатy patria aj ďalšie neodmysliteľné symboly, medzi ktoré zaradujeme nositeľné a neprenosné druhy vyznamenania na ocenenie ich zásluh, ale aj také symboly – odznaky, ktoré nemajú charakter vyznamenania, boli zriadené na označenie a verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania (absolventské odznaky), postavenia alebo dosiahnutia odbornej vojenskej a výkonnostnej úrovne (odznaky triednych špecialistov, výkonnostné a pamätné odznaky) príslušníkov armády, ako aj ďalšie rôzne rozlišovacie odznaky i doplňujúce symboly, ktoré mali svoje opodstatnenie v armáde.

⁴⁹Lampas – široký farebný pásik našitý v strede švíku alebo vedľa neho na vonkajších stranách nohavíc.

⁵⁰VÚA-VHA Praha, f. Věcní Vestníky Ministerstva národní obrany. Roč. XIII., č. 10/93 1930, Úprava stejnokroje.

⁵¹Tamže.

⁵²Tamže.

⁵³PURDEK, ZELIŽŇÁK a kol., ref. 2, s. 17.

Na prezentáciu dosiahnutého vzdelania, ako aj odbornej úrovne dôstojníkov, bol zavedený v období rokov 1924/1925⁵⁴ (od roku 1934⁵⁵ čiastočne upravený) odznak pre diplomovaných dôstojníkov generálneho štábu, absolventov vtedajšej československej „válečnej“⁵⁶ školy v Prahe. Odznak bol zhotovený z neoxidujúceho striebra, lev zodpovedal malému štátnemu znaku čs. republiky a bol podložený červenou smaltovanou doštičkou. Ľavá ratolest bola vavrínová a pravá lipová. Na kovovej stužke odznaku bol text s uvedením ročníka dôstojníkov a roku ich absolvovania, napr. Štefánikov ročník 1922 (ak ročník niesol názov, nápis bol jednoduchý – „Válečná škola“). Odznak bol udeľovaný náčelníkom generálneho štábu na návrh veliteľa školy a absolventi ho nosili na blúze na prsiach pravej strany v strede našitého vrecka. (Pozri v prílohe obr. 22, 23.)

Odznak pre absolventov vojenskej intendantčnej školy, ktorý bol zavedený v rokoch 1922⁵⁷ – 1939, bol taktiež určený na prezentovanie dosiahnutého vzdelania, ako aj odbornej úrovne dôstojníkov. Odznak bol strieborný, mal oválny tvar. Tvar bol štylizáciou Merkurovej okrídlenej pozlátenej palice, lipového venca, malého štátneho znaku a stuhy v rozmeroch vyobrazenia. Merkurova palica bola pozlátaná, veniec so stuhou mal zoxidovanú patinu, malý štátny znak prelamovaný, leštený a bol podložený červenou smaltovanou doštičkou. Priestor medzi lístkami lipového venca a okrajom štátneho znaku bol podložený modrým smaltom. Znak Slovenska na hrudi leva malého štátneho znaku bol pozlátaný, červeno- a modrosmaltovaný. Na stuhe bol vyrytý nápis VOJENSKÁ INTENDANTSKÁ ŠKOLA, a príslušný rok absolvovania školy. (Pozri v prílohe obr. 24.)

S platnosťou od roku 1928 boli v československej armáde zriadené odznaky pre strelcov z pušiek (následne odznak pre elitných strelcov), ľahkého a ťažkého guľometu, pre strelcov z mínometu,⁵⁸ a o rok neskôr aj odznaky pre mieričov delostrelectva a pre delovodov.⁵⁹ Jednotlivé odznaky boli rovnakého tvaru, líšili sa najmä symbolom v kovovom štítku – po stranách zdola, po obvode do polovice štítku boli lipové lístky a vo farbe kovu zodpovedajúcej výkonnostnému stupňu. Každý odznak mal tri výkonnostné stupne, a to: I. stupeň výborný, štítok zlatený, nevýrazne lesklý; II. stupeň veľmi dobrý, štítok postriebrený, nevýrazný; III. stupeň dobrý, štítok morený, tmavohnedý.

Odznaky jednotlivých zbraní, a to: – pre strelcov z pušky (symbol skrížených pušiek); – ľahkého a ťažkého guľometu (symbol ľahkého guľometu, symbol ťažkého guľometu); – pre strelcov z mínometu (symbol mínometu); – mieričov a delovodov (symbol skrížených delových hlavní); – vrhač granátov a granátnikov (– symbol vojaka v polohe vrhu); – strelcov z pechotného kanóna (symbol kanóna) a strelcov z veľkého guľometu (symbol veľkého guľometu). (Pozri v prílohe obr. 25, 26, 27.)

⁵⁴VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VII., ze dne 9. února 1924, č. 64. Památní odznak pro diplom. důstojníky gen. štábu, absolventy čs. vál. školy v Praze. Výnosy věcné, rok 1924.

⁵⁵Tamže.

⁵⁶Doslovný preklad názvu školy by znel „Vojenná akadémia“, no príslušný slovenský ekvivalent z danej doby nejesvuje, keďže služobným jazykom v Československej armády za 1. Československej republiky bola defakto čeština.

⁵⁷VHA Bratislava, Věcný věstník MNO, roč. XII., ze dne 18. června 1929, č.229. Památný odznak pre absolventov vojenskej intendantčnej školy, rok 1929.

⁵⁸VHA Bratislava, Věcný věstník MNO, roč. XI., ze dne 11. srpna 1928, č. 636 Odznaky pro střelce, rok 1928.

⁵⁹Tamže, roč. XII., ze dne 20. června 1929, č. 527. Odznaky pro mířiče a dělčovody, rok 1929.

V druhej polovici 30. rokov boli zavádzané odznaky, ktoré môžeme zaradiť medzi odborné vojenské odznaky, tzv. odznaky pre špecialistov armády. V roku 1936 bol zriadený odznak, ktorý bol udeľovaný za výborné riadenie útočných vozidiel. Odznak bol plastický, pozostával z lipového venca oválneho tvaru, ktorý bol prekrytý tankom smerujúcim doľava, v hornej časti bol na venci položený malý štátny znak. Odznak pre dôstojníkov a rotmajstrov bol razený z plechu, veniec postriebrený (staré striebro). Na venci boli pripevnené malý štátny znak a tank, tie boli pozlátené majú prirodzený lesk. Odznak pre mužstvo bol vyrazený z moreného plechu. (Pozri v prílohe obr. 28.)

V priebehu rokov 1918 – 1939 mala československá armáda vo svojej organizačnej štruktúre i balónové rotý, ktoré boli neskôr podriadené veleniu delostrelectva. V apríli 1931 boli pre pilotov a pozorovateľov z balónu zavedené Ministerstvom národnej obrany pamätné odznaky. Odznak mal tvar elipsy, s dvoma lipovými ratolesťami, dookola boli oivené dve delové hlavne prevýšené letiacim orlom. Odznaky pre pilotov a pozorovateľov boli takmer rovnaké. Odznak pilota mal veniec lipových listov postriebrený, na spôsob starého striebra, orol bol pozlátený, bez lesku, delové hlavne boli postriebrené a lesklé. Odznak pozorovateľov tvoril veniec z lipových lístkov, ktorý bol pozlátený, bez lesku, orol postriebrený taktiež bez lesku a delové hlavne postriebrené lesklé. Až v druhej polovici roka 1938 nastali určité zmeny, a to najmä u odznakov pre pozorovateľa a pilota z balónu a pilota riadeného balóna, kde veniec z lipových listov bol postriebrený na spôsob starého striebra, delové hlavne boli zlatené, neleštené. Orol v odznaku pre pozorovateľa z balónu bol postriebrený, bez lesku; v odznaku pre pilota z balóna a pilota riadeného balóna bol pozlátený, bez lesku. (Pozri v prílohe obr. 29, 30.)

Od roku 1923 sa začali aj v letectve československej armády zavádzať odznaky pre výkonný letecký personál, ktoré prezentovali dosiahnutú odbornú úroveň špeciálneho leteckého výcviku. Na tento účel MNO boli zriadené odznaky pre pilotov a odznaky pozorovateľov. Obidva mali rovnaký tvar i veľkosť, ale líšili sa vo vypracovaní jednotlivých častí.⁶⁰ Odznak pre pilotov mal strieborný lipový veniec, na ňom bol položený strieborný sklopený meč so zlatými krídlami a na ňom v hornej časti v štylizovanom štvorci postavenom na uhle bol zlatý štátny znak. Odznak pre poľných pozorovateľov sa líšil od odznaku pre pilotov len v niektorých detailoch, a to najmä vo farbe kovu: veniec zlatý (bez lesku), krídla a čepeľ meča boli strieborné lesklé a rukoviatka meča bola strieborná matná (farba starého striebra).

Pre pilotov nočných bombardovacích a nočných stíhacích rôt bol odznak podložený čiernym zamatom. Odznak sa nosil na blúze rovnošaty, na jej pravom náprsnom vrecku.

V roku 1931 bol zriadený odznak pre poľných lietadlových pozorovateľov zbraní. Skladal sa zo strieborných krídel bez lesku, sklopeného strieborného meča s leskom v hornej časti, v štylizovanom štvorci postavenom na uhle bol zlatý štátny znak, a to všetko bolo položené na zlatej lipovej ratolesti s prírodným leskom. Súčasne bol zriadený aj odznak pre poľných leteckých strelcov, ktorý bol jednoduchší, celý strieborný, bez lipových ratolestí (krídla bez lesku, štátny znak strieborný). (Pozri v prílohe obr. 31, 32, 33.)

⁶⁰VHA Bratislava, Věstník MNO, roč. VI., ze dne 27. října 1923, č. 474. Odznaky pro piloty a pozorovatele. Výnosy věčné, rok 1923.

3. Vyznamenania

Po vzniku Československa v roku 1918, jedným z prvých právnych aktov bol zákon č. 61/1918 Zb. z 10. decembra 1918,⁶¹ ktorým sa zrušili šľachtické tituly a rády, okrem vyznamenaní zriadených na pamiatku skončených bojov za slobodu československého národa a ocenenia zásluh a uznania o vznik a vývoj republiky z pred 31. júla 1919. Taktiež boli vyňaté aj tie vyznamenania, ktoré boli udelené príslušníkom čs. zahraničných vojsk, ako uznanie od spojeneckých vlád za účasť v boji proti spoločnému nepriateľovi. K týmto povoleným vyznamenaniam patrila aj *Rad Sokola*, navrhnutý M. R. Štefánikom, ktorý sa zapožičiaval väčšinou dôstojníkom za ich zásluhy o vznik československého štátu.

Tento zákon rovnako stanovoval, že ten, kto úmyselne a verejne používa šľachtické tituly a rady, ktoré boli zákonom zrušené alebo kto si privlastňuje čestný odznak alebo vyznamenania, ktoré mu neboli udelené, dopúšťa sa priestupku a môže byť potrestaný väzením alebo peňažnou pokutou.

Prijatie opatrení o zrušení šľachtických titulov a radov, ako aj zrušenie niektorých vyznamenaní, svedčí o tom, že po vzniku republiky bola snaha rýchlo sa vyrovnat' s rakúskymi symbolmi a ostatnou záplavou vojenských dekorácií. V snahe riešiť „nové veci,“ sa tak zabudlo na tie vyznamenania, ktorými boli dekorovaní príslušníci zahraničného vojska v boji za nový štát. Preto zákon č. 243/1920 Zb.⁶² zo dňa 10. apríla 1920 stanovil, že zákon č. 61/1918 Zb. sa nevzťahuje na *Československý vojnový kríž*, *Československú revolučnú medailu*, spojeneckú medailu *Vítazstvo* a ďalšie zahraničné rady a dekorácie. Taktiež bolo stanovené, že nové vyznamenania môžu byť zriadené len pre vojakov za statočnosť preukázanú pred nepriateľom alebo pre príslušníkov cudzích štátov za zásluhy, ktorými sa zaslúžili o československý štát.⁶³

Pre príslušníkov zahraničného vojska s cieľom morálne oceniť ich doterajšie obete, ktoré priniesli pre slobodu svojich národov, československá zahraničná dočasná vláda zriadila v Paríži dekrétom zo dňa 7. novembra 1918⁶⁴ prvé najvyššie vojenské vyznamenania *Československý vojnový kríž*. Kríž bol bronzový, vo forme atypického kríža, tvorený štyrmi do seba zapustenými kruhmi, ktorých okraj bol plasticky zdvojený. Lícna strana pozostávala zo štyroch znakov, v hornom kruhu bol symbol Čiech (štandardný český dvojchvostý lev), v dolnom symbol Slovenska (dvojramenný kríž na trojvrší), v pravom ramene symbol Moravy (moravská šachovnicová orlica) a na ľavom ramene symbol Sliezska (sliezska orlica s perizoniom). Na rubovej strane boli do štyroch ramien vsadené lipové trojlisty s kvetom. V samotnom strede bola plasticky prepletená iniciála „ČS“. Stuha a stužka bola červenej farby s bielymi pásikmi.⁶⁵

⁶¹Zákon č. 61/1918 Sb. ze dne 10. prosince 1918 jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly.

⁶²Zákon č. 243/1920 Sb. ze dne 10. dubna 1920, kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů.

⁶³PURDEK, ZELIŽŇÁK a kol., ref. 2, s. 83-84.

⁶⁴VHA Bratislava, Věstník Č.S. MNO, roč. II., ze dne 1. března 1919, č. 274. Dekret. Československý válečný kříž. Výnosy věčné, rok 1919.

⁶⁵Vojenské historické múzeum, Piešťany (ďalej len „VHM Piešťany“) Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012.

Československý kríž bol symbolom zjednotenia našich štyroch oslobodených krajinských území: Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. Predstavoval ideál slobody našich národov, vďaka ktorému vznikla Československá republika. Bol udeľovaný buď zástavám alebo koruhvám jednotiek československých revolučných vojsk v prvej svetovej vojne (1914 – 1918), ktoré boli predmetom pochvál v rozkaze, vojakom československých revolučných vojsk za osobnú statočnosť pred nepriateľom a iné záslužné bojové činy, ako aj vojakom spojeneckých armád. *Československý vojnový kríž* udeľovalo vtedajšie ministerstvo vojny. Autorom výtvarného riešenia bol francúzsky sochár Antoine Bourdelle.⁶⁶ (Pozri v prílohe obr. 34.)

*Československá revolučná medaila*⁶⁷ bola zriadená dekrétom prezidenta republiky v Paríži dňa 1. decembra 1918. Na lícnej strane na ploche rovnoramenného gréckeho kríža, ktorého ramená sa do stredu mierne rozširovali, bola umiestnená plastická postava nahého muža, sediaceho na štandardnom pegasovi. Pegas a jazdec boli obrátení k pravému okraju medaily. Jazdec sám hľadel do strany, ľavicou držal hrivu pegasa, pravicom zvieral žrd' zástavy, ktorá vlala nad jeho hlavou. Medzi ramenami kríža bol nápis VZHŮRU/NA STRÁŽ/SVOBODNÝ/NÁRODE/. Rubová strana medaily predstavovala v celej ploche kríža okridlenú postavu ženy, ktorá symbolizovala slobodu. Žena bola odetá v sukni, jej hrud' bola obnažená a vo vzpažených rukách držala nad hlavou doprava sa otáčajúcu zástavu s nápisom: ZA SVOBODU a nohami šliapala dva hady zvíjajúce sa na obe strany. Perute boli trojité a posledné, ležiace na ploche vodorovného ramena kríža, boli zakončené piatimi letkami. Na bronzovom medzikruží medzi ramenami kríža bol v hornej časti sprava doľava letopočet 1914/1918. Na dolnej časti štylizovaný ornament vavrínových listov. Na dolnej časti štylizovaný ornament vavrínových listov a k hornému okraju medaily sa napájalo ploché uško, ktorým prechádzal oválny prstenec tvorený lipovými lístkami previazanými stuhou.⁶⁸

Medaila bola bronzová, zavesená na červenej stuhe s bielym, v strede s modro vrúbkovaným pásikom, na nej bolo možné nosiť ďalšie doplnky, a to: lipovú ratolesť za pochvalu v armádnom rozkaze a lipový lístok za pochvalu v rozkaze armádneho zboru alebo divízie. Ďalej bolo možné upevniť na stuhu kovové štítky s označením Č. D. (Česká družina v Rusku) alebo L. E. (Cudzinecká francúzska légia), pokiaľ tam nositeľ slúžil, miesta bojov a ťažení (napr.: Zborov, Bachmač, Sibír, Doss Alto, Argony), ako aj čísla revolučných plukov, v ktorých nositeľ slúžil. Autorom výtvarného riešenia bol francúzsky sochár Antoine Bourdelle.⁶⁹ (Pozri v prílohe obr. 35.)

V septembri 1918 prišiel generál M. R. Štefánik, prvý minister vojny Československej republiky, s návrhom zriadiť vyznamenanie, ktoré by bolo určené na odmenu za zásluhy o budovanie slobodného Československa. Na základe jeho návrhu Československá národná rada schválila zákonom č. 61/1918 zo dňa 10. decembra 1918 zriadenie *Radu Sokola* (neoficiálny názov Rad Štefánika).

⁶⁶PULEC, V. *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. Praha : SNTL-Nakladatelství technické literatury ALFA, vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1980, s. 78–79.

⁶⁷VHA Bratislava, Věstník Čs. MNO, roč. II., ze dne 1. března 1919, č. 275. Dekret. Československá revolučná medaile. Výnosy věcné, rok 1919.

⁶⁸VHM, Piešťany. Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012.

⁶⁹PULEC, ref. 66.

*Rad Sokola*⁷⁰ mal tvar päťpaprskovej hviezdice s rozšírenými koncami do oblúčika, tak, že tvoril pomyselný, ale takmer súvislý kruh. Ramená hviezdice boli tmavomodrosmalované s bielym lemom. V stredovom medailóne bolo modré trojvršie a nad ním siluety štyroch sokolov. Na rubovej strane bol monogram ČS s lipovými ratolesťami a letopočet 1918. Záves tvoril zlatý lipový venček, pre priamych účastníkov bojov s dvomi prekríženými zlatými mečmi, a tiež pre skupinu nebojovníkov bez mečov. Stuha bola červená s tromi bielymi pruhmi, na nej malá zlatá päťcípá hviezdica udelená pri pochvale. Vydaný bol v roku 1919 v Tokiu. Rad mal byť pôvodne rozdelený na 5 tried, ale v skutočnosti bola vydaná len najnižšia trieda, nosená na ľavej strane prs spolu s ostatnými vyznamenaniami. (Pozri v prílohe obr. 36.)

Rozhodnutím mierovej konferencie v Paríži zo dňa 24. januára 1919 na návrh hlavného veliteľa spojeneckých vojsk maršala Ferdinanda Foché bola zriadená spojenecká *Víťazná medaila* (Médaille Interalliée de la Victorie).⁷¹ Medaila sa stala pamätným odznakom účasti Čechoslovákov vo svetovej vojne 1914 – 1918 po boku spojencov. Bronzová medaila mala na líčnej strane zobrazenú okrídlenú postavu ženy symbolizujúcu Víťazstvo. Žena bola otočená k ľavému okraju, v pokrčenej pravici drží nad hlavou vpravo sklopený rímsky meč. Hlava bola opatrená prilbicou. Za postavou na pravej strane sú zložené perute (symbol okrídlenej bohyně Víťazstva – Niké). Pod nohami postavy bola lipová ratolesť s drobným kvietkom. Rubová strana medaily predstavovala v strede malý štátny znak republiky, ktorej okraj bol lemovaný plastickým ohraničeným medzikružím s opisom: SVĚTOVÁ VÁLKA/ZA CIVILIZACI/. Okraje štítu boli spojené v strede s medzikružím a mierne prehnutými páskami s letopočtom 1914 na pravej a 1918 na ľavej strane. Plocha medzi štítom znaku a medzikružím bola voľne posiatá 10 jednotlivými lipovými listami. Medaila je zavesená závesným krúžkom na stuhu zloženú z farieb dúhy, do stredu vloženou smerovala červená farba, a žltá k jednému a fialová k druhému okraju. Autorom medaily bol Otakar Španiel. (Pozri v prílohe obr. 37.)

Československá medaila *Víťazstva* bola legalizovaná zákonom č. 243/1920 zo dňa 10. apríla 1920 a stanovami doplnená dňa 13. februára 1922.⁷² Medaila bola udelená všetkým dobrovoľníkom československej revolučnej armády, ktorí sa do nej bez nátlaku alebo bez rozkazu prihlásili pred 28. októbrom 1918 a boli do nej zaradení najneskôr do uzatvorenia prímeria, tzn. do 11. novembra 1918.

Zákon Národného zhromaždenia č. 243/1920 Zb. z apríla 1920 pripúšťal aj možnosť budúceho zriaďovania ďalších vyznamenaní pre vojakov alebo pre príslušníkov iných štátov, ktorí sa zaslúžili o Československú republiku.

V roku 1922 bol založený jeden z najkrajších európskych radov, *Československý rad Bieleho leva*, určený výlučne cudzincom a zapožičiavaný výlučne za mimoriadne zásluhy o československý štát, ako aj za rozvíjanie priateľských vzťahov s Československom.⁷³ Rad tak poskytoval možnosť oceňovať zásluhy o československý štát od hlavy štátu až po diplomatický výkonný personál.

⁷⁰VHM, Piešťany. Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012.

⁷¹Tamže.

⁷²VHA Bratislava, Věstník Č.S. MNO, roč.V., ze dne 25. února 1922, č. 69. Stanovy „Medaille Vítězství“. Výnosy věčné, rok 1922.

⁷³ SVOBODA, ref. 18, s. 76.

Rad bol zriadený vládny nariadením zo dňa 7. decembra 1922, niekoľkokrát obnovený a mierne zmenený. Členil sa na päť tried a dve skupiny: občiansku a vojenskú.⁷⁴ Udeľoval sa aj občanom republiky. Radová reťaz ako najvyššia insígnia radu sa udeľovala iba hlavám štátov. Občianska skupina mala na závese, ktorý tvoril oválny lipový veniec prekrížený palmové listy, vojenská skupina mala prekrížené meče. Radová reťaz sa skladala z 10 článkov s levom štátneho znaku ČSR a nápisom „PRAVDA VÍTĚZÍ“, z 10 článkov s monogramom ČSR na vavrínových listoch, z ktorých závesový článok bol väčší a farebne smaltovaný. Články boli na obvode spojené dvomi reťazkami. Odznak tvorila päťcípá červeno-smaltovaná hviezdica, ktorej okraje a hroty s guľôčkami a spájajúce lipové listy boli zlatisté. V strede hviezdice bol lev štátneho znaku v nevýraznom prevedení. Na rube v strede bol zlatý monogram ČSR, na zlatistom medzikruží modrosmaltovaný nápis „PRAVDA VÍTĚZÍ“. Guľôčka horného ramena hviezdice bola spojená s obojstranne razeným lipovým vencom s dvomi skríženými mečmi. Červeno-biela hodvábna stuha bola zakončená kokardou. Strieborná hviezdica radu mala v strede červeno-smaltovaný kruh vyplnený nevýrazným levom štátneho znaku ČSR a lesklým kruhovým nápisom „PRAVDA VÍTĚZÍ“, od ktorého vybiehali lúče osemhrannej hviezdy. Na zadnej strane bol medailón s monogramom ČSR a zatváracia spona. Rad navrhol rytec R. Karnet. (Pozri v prílohe obr. 38.)

Príslušník Československej armády mohol nosiť na svojej vojenskej rovnošate len tieto zriadené vyznamenania, ktoré získal za slobodu a vznik československého štátu, vrátane Československého dobrovoľníckeho kríža, ktorý bol udeľovaný za účasť v bojoch na Slovensku v rokoch 1918 – 1919, oficiálne zriadeného až v roku 1938, ako aj dekorácie udelené spojeneckými štátmi.

Vyznamenanie *Československých dobrovoľníkov KRÍŽ „V TĚŽKÝCH DOBÁCH“* bolo založené v roku 1938⁷⁵ a bolo určené všetkým dobrovoľníkom, ktorí v období od 28. októbra 1918 do 31. júla 1919 konali vojenskú povinnosť na Slovensku a všade tam, kde išlo o zaistenie integrity štátnych hraníc. Odznak tvorí bronzový plochý kríž s mierne prehnutými ramenami pri okraji v strede. Plocha kríža bola hladká, len okraj bol ohraničený. Na lícnej strane bol do stredu kríža vsadený štítok s plastickým malým štátnym znakom. Na rubovej strane bol v hornom ramene letopočet 1918, v dolnom 1919 a uprostred bol nápis: V TĚŽKÝCH DOBÁCH. (Pozri v prílohe obr. 39.)

Zapožičiavanie radov a titulov bolo neskôr nanovo upravené zákonom č. 268/1936 Zb. zo dňa 21. októbra 1936.⁷⁶ Obidva predchádzajúce zákony boli síce ponechané v platnosti (č. 61/1918 a č. 243/1920), avšak boli zrušené niektoré ich ustanovenia.

Československá republika v medzivojnovom období až do roku 1938 nemala zriadené štátne vyznamenania, ale až druhá svetová vojna priniesla založenie radov a dekorácií, ktorými boli oceňovaní za statočnosť a zásluhy naši občania v období boja za znovuzískanie slobody.

⁷⁴VHM, Piešťany. Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012

⁷⁵VHM, Piešťany. Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012.

⁷⁶Zákon č. 268/1936 Sb. ze dne 21. října 1936 o řádech a titulech.

Záver

Československá vojenská symbolika v rokoch 1918 – 1939 sa neoddeliteľne spájala so zväzšením spoločného boja slovenského a českého národa na získanie slobody, vytvorenie vlastného štátu a za jeho rozvoj a zabezpečenie obrany a bezpečnosti. Na základe poznania a analýzy historického vývoja svojím formálnym a obsahovým rámcom v každom uvedenom období vznikala a vyvíjala sa ako fenomén, ktorý morálne ovplyvňoval správanie a konanie vojakov vo vnútri vojenského organizmu, ako aj navonok v spoločnosti.

Československá vojenská symbolika medzivojnového obdobia rokov 1918 – 1939, ktorej základy boli položené pri formovaní čs. odbojového hnutia zameraného na odpor slovenských a českých vojakov bojovať v rakúsko-uhorskej armáde a mala nesporný vplyv na formovanie čs. légii a na ich boj za vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov. Po vzniku Československa pokračovala v dotváraní a rozvíjaní vojenskej symboliky československej armády, ktorá nadväzovala na ideový obsah čs. legionárskej symboliky. Pokračovala v rozvíjaní vojenskej symboliky vznikajúcej armády, ovplyvňujúcej jej výstavbu, zabezpečenie obrany a bezpečnosti nového štátu. Vojenská symbolika bola bohatá na svoju rôznorodosť, pestrofarebná a účelová. Bohatosť a rôznorodosť bola v tom, že v priebehu výstavby armády, plnenia úloh spojených z jej hlavným poslaním vznikali nové druhy vojsk, zbraní a služieb, ako aj celý rad špecializácií a odborností a pod., ktoré si vyžadovali desiatky grafických stvárnení formou symbolu (znaku, odznaku) na zaradenie do určitého armádneho celku. Pestrofarebnosť sa prejavovala vo využívaní celého spektra farieb aplikovaných na rôzne druhy materiálu, ako bol textil formou vyšívania alebo maľovania, drevo a kov vo forme zliatiny alebo plechu. Symboly, ako boli zástavy, vojenské rovnosaty, vojenské vyznamenania, rôzne symboly na označovanie vojenských hodností a funkčného zaraďovania, odznaky na označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb, ako aj rukávové značky a ďalšie boli zriaďované na účel, ktorými navonok vyjadrovali postavenie, úlohy a právomoci vojakov v hierarchii armádneho organizmu. V danom období bolo dotvorených, ako aj vzniklo desiatky nových rôznych symbolov odrážajúcich historickú medzivojnovú dobu spojenú so vznikom a výstavbou Československej republiky.

Použité obrázky v štúdiu boli prevzaté z nasledujúcej literatúry:

Československá obec legionárska – Jednota Mladá Boleslav Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, 2011.

NOLČ, J.: Československá armáda za první republiky. Brno : Computer Press, a.s. 2007, vydání první.

NOVÁK, Jozef: Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti. Práca, vydavateľstvo a nakladateľstvo odborov na Slovensku. Bratislava 1990. SVOBODA, Z.: Česká státní a vojenská symbolika. Ministerstvo obrany České republiky – GŠ AČR, v redakci IMPULS. Tisk Východočeská tiskárna, spol. s. r. o., Pardubice, 1996.

SVOBODA, Z.: Československá státní a vojenská symbolika. Praha : Federální Ministerstvo obrany, 1991.

VÚA-VHA Praha, f. Předpisy stejnkrojové pro Československou brannou moc, A–28. Československé Ministerstvo národní obrany.

VÚA-VHA Praha, Předpisy stejnkrojové pro Československou brannou moc, Ho-1. Československé Ministerstvo národní obrany.

VHM Piešťany: Zbierka č. XVI. – Bojové zástavy, štandardy, vlajky obsahuje zbierkové predmety – bojové zástavy, štandardy, praporce, vlajky, koruhvy, kmeňové knihy, stuhy, ktoré sú súčasťou zástav, sprievodná dokumentácia k zástavam.

Vlastná zbierka autora.

Obr. 1a
Zástava Vojenskej akadémie v Hraniciach,
(rub), 1920

Obr. 1b
Zástava Vojenskej akadémie v Hraniciach,
(lice), 1920

rub

lice

Obr. 2
Vzor líčnej a rubovej strany zástavy peších plukov vydaný
Ministerstvom národnej obrany ČSR 1925, realizovaný od roku 1927

rub

lice

Obr. 3

Vzor líčnej a rubovej strany zástavy hraničných práporov realizovaný od roku 1929

Obr. 4a

*Zástava pešieho pluku 41
Dr. Edvarda Beneša (rub)*

Obr. 4b

*Zástava pešieho pluku 41
Dr. Edvarda Beneša (lice)*

Obr. 5a
Zástava pešieho pluku 46 Louny
(rub)

Obr. 5b
Zástava pešieho pluku 46 Louny
(líc)

Obr. 6a
Práporc hraničného práporu 1
Děčín-Podmokly (líc)

Obr. 6b
Práporc hraničného práporu 1
Děčín-Podmokly (rub)

Obr. 7a
Zástava horského pluku 2 Ružomberok
(líce)

Obr. 7b
Zástava horského pluku 2 Ružomberok
(rub)

Obr. 8
Zástava leteckého pluku 1 T. G. Masaryka
(rub), 1937

Obr. 9a
Zástava leteckého pluku 3 generála letca
M.R. Štefánika (rub), 1937

Obr. 9b
Zástava leteckého pluku 3 generála letca
M.R. Štefánika (lice), 1937

rub
lice
Obr. 10
Vzor lícnej a rubovej strany štandardy čs. delostreleckých plukov realizovaný
od roku 1929

Obr. 11a
Štandarda delostreleckého pluku 110
Nitra (rub)

Obr. 11b
Štandarda delostreleckého pluku 110
Nitra (líc)

Obr. 12a
Štandarda delostreleckého oddielu 82
Přešov (rub)

Obr. 12b
Štandarda delostreleckého oddielu 82
Přešov (líc)

rub

lice

Obr. 13

Vzor lícnej a rubovej strany koruhvy čs. jazdeckých plukov realizovaný od roku 1929

Obr. 14a

*Koruhva jazdeckého pluku 5 Košice
(rub)*

Obr. 14b

*Koruhva jazdeckého pluku 5 Košice
(lice)*

Obr. 15a
Koruhva jazdeckého pluku 3 Svätopluka
kniežaťa Pribinu Nové Zámky
(rub)

Obr. 15b
Koruhva jazdeckého pluku 3 Svätopluka
kniežaťa Pribinu Nové Zámky
(lice)

Obr. 16 ČESKOSLOVENSKÉ ODZNAKY NA ČIAPKU 1918 - 1920

legionársky

prevratové improvizované

generálske improvizované, listové 1918

podložené farebným hodvábam podľa druhu vojska 1919 až 1920

TEXTILNÉ OZNAČENIE ČESKOSLOVENSKÝCH LÉGIÍ 1918 - 1919

*rukávový štít guľometnej rotý
8. strl. pl. ruských légii*

*rukávové označenie guľometníka
francúzskych légii*

*rukávový štít 33. pluku
talianskych légii*

výložka talianskych légii

*označenie na náplečníkoch
dôstojníka francúzskych légii*

výložka dôstojníka francúzskych légii

Obr. 16a

ČESKOSLOVENSKÉ ODZNAKY A ZNAKY Z ROKU 1919

útočné roty

gulometné roty

vrhači mín a granátov

technické a pracovné roty

svetlovrhači

*telegrafné vojsko
a telefónne roty*

cyklisti

hudobníci

zdravotné mužstvo

zásobovací zbor

zbrojnice

lekárnici

kartografický ústav

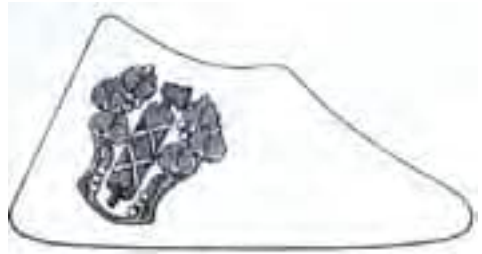
poľná pošta

Obr. 16b

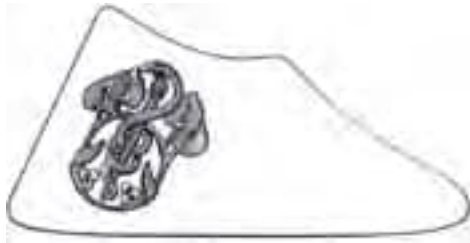
ČESKOSLOVENSKÉ ODZNAKY Z ROKU 1919

generáli a dôstojníci generálneho štábu

justičný zbor

lekársky zbor

zverolekársky zbor

Obr. 17, 18 ČESKOSLOVENSKÉ RUKÁVOVÉ ODZNAKY Z ROKU 1919

vrhač min a granátov

gul'ometné roty

zbrojnica

zemepisný ústav

svetlovrhači

zásobovací zbor

ČESKOSLOVENSKÉ GOLIEROVÉ ODZNAKY 1920 - 1930

auditor

intendant

lekár

inžinier

zverolekár

profesor vojenskej školy

Obr. 19 RUKÁVOVÉ ODZNAKY ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY 1920 - 1939

guľometník

pomocné štábne roty

*mínometník
a plameňometník*

*telefonista a telegrafista
pluku*

hudobník

skúšobný plavec

pracovná rota

útočník

zákopník

poľná pošta

proviantníctvo

svetlometník

Obr. 20a

VÝLOŽKY NA BLÚZE A PLÁŠTI

generáli zbraní

generáli služieb (justície)

intendantstvo

dôstojníci generálneho štábu

pešie vojsko

kancelárska služba

hraničná pechota

horská pechota

delostrelectvo

jazdeckto

ženijné vojsko

telegrafné vojsko

veterinári

proviantníctvo

evidenčné

justičná služba

invalidi

Obr. 20b

**HODNOSTNÉ OZNAČENIE PRÍSLUŠNÍKOV
ČESKOSKLOVENSKEJ ARMÁDY**

Polia náplecníkov sa farebne rozlišovali podľa príslušných zbraní

MUŽSTVO

vojak

slobodník

desiatnik

čatár

rotný

dálejslúžiaci desiatnik

*vojak žiak školy pre dôstojníkov
v zálohe*

desiatnik absolvent

čatár ašpirant

ROTMAJSTRI (1930 - 1937)

rotmajster

štábny rotmajster

práporčík

DÔSTOJNÍCI

podporučík

poručík

nadporučík

kapitán (1920 - 1930)

kapitán

štábny kapitán

major

podplukovník

plukovník (1920 - 1930)

plukovník

generál

VYCHÁDZKOVÉ ČIAPKY V ROKOCH 1930 - 1939

generál

nadporučík zbraní

rotmajster zbraní

ďalej slúžiaci čatár

*desiatnik
mostného práporu*

desiatnik pechoty

desiatnik letectva

dôstojníci zbraní

rotmajstri služieb

mužstvo

dôstojník zbraní

rotmajster služieb

mužstvo

*ďalejšlúžiaci
poddôstojník*

brigádny generál

divízny generál

armádny generál

Obr. 22
Odznak pre diplomovaných
důstojníkov generálneho štábu,
absolventov čs. vojenej školy
v Prahe (zavedený od r. 1922)

Obr. 23
Odznak pre diplomovaných
důstojníkov generálneho štábu,
absolventov čs. vojenej školy
v Prahe (zavedený od r. 1928)

Obr. 24
Odznak pre absolventov
vojenskej intendantčej školy
(zavedený r. 1922)

Obr. 25
Odznak pre strelca z pušky
(od r. 1928)

Obr. 26
Odznak pre strelca z ťažkého
gulometu (od r. 1928)

Obr. 27
Odznak pre mieričov a
delovodov (od r. 1928)

Obr. 28
Odznak za výborné riadenie
útočných vozidiel důstojníkov
a rotmajstrov (od r. 1936)

Obr. 29
Odznak pre pilotov balónov
(od r. 1931)

Obr. 30
Odznak pre pozorovateľov
z balónov (od r. 1931)

Obr. 31
Odznak pre výkonný letecký
personál (poľný pilot-letec
(od r. 1923)

Obr. 32
Poľný lietadlový pozorovateľ
zbrani (od r. 1923)

Obr. 33
Poľný letecký strelec
(od r. 1931)

ČESKOSLOVENSKÉ VYZNAMENANIA ZRIADENÉ V ROKOCH 1918 - 1939

Obr. 34
Československý
vojnový kříž 1918

Obr. 35
Československá
revoluční medaila

Obr. 36
Rad Sokola

Obr. 37
Spojenecká
čs. Vítězná medaila

Obr. 38

ČESKOSLOVENSKÝ RAD BIELEHO LEVA

Velkokříž (I. třídy) -
Československý vojenský rad Bieleho leva

Československý vojenský
rad Bieleho leva -
Hviezda pre I. a II. třídu

Obr. 39
Vyznamenanie
Československých
dobrovolníků KRÍŽ
"V TĚŽKÝCH
DOBÁCH" 1918-1919